Sint- Pieter Testelt: Kerkhof, orgel en kerk

Kerk

De Sint-Pieterskerk met het omringende kerkhof en de afsluitingsmuur is sinds 1942 bij Koninklijk Besluit geklasseerd als landschap, en staat sinds 1958 op de lijst van de beschermde historische monumenten.
De kerk werd gebouwd in de 15de en de 16de eeuw. Ze werd opgetrokken in de stijl van de Demergotiek, een regionale variant van de Brabantse hooggotiek. Bij deze bouwstijl werd er gebruik gemaakt van roestbruine ijzerzandsteen, die eigen is aan de streek. Ook de aanwezigheid binnen van brede blindnissen in de benedenmuur van de absis is een typisch kenmerk van deze bouwstijl.
Het gebruik van ijzerzandsteen verleent de gotische bouwkunst in de vallei van de Demer een eigen karakter.
De oudste beschrijving van de Sint-Pieterskerk dateert uit 1597 en is terug te vinden in een Franstalig rapport dat opgemaakt werd in opdracht van Karel de Croy, hertog van Aarschot.
Oorspronkelijk bestond de kerk uit een middenschip en twee zijbeuken van drie traveeën. De zijbeuken hadden vermoedelijk een schuin dak dat lager gelegen was dan dat van het middenschip. Hiervan zijn sporen terug te vinden in de westgevel van zowel de noordelijke als de zuidelijke dwarsbeuk. De dwarsbeuk sprong aan beide zijden van het gebouw uit. Aan de westelijke zijde van het gebouw bevond zich een zware toren.
In de loop van de 18de eeuw werden het middenschip en de twee zijbeuken volledig afgebroken en vervangen door een middenschip in barokstijl met slechts één beuk . Het middenschip werd na de afbraak heropgebouwd in baksteen. Hierdoor ging een deel van het eigen karakter van het kerkgebouw verloren. De architectuur van het koor, de dwarsbeuk en de toren bleef bewaard. Het huidige middenschip sluit onmiddellijk aan op de toren.
Tijdens de verbouwing werden eveneens het middenschip, de dwarsbeuk, het koor en de sacristie voorzien van een nieuw plafond in classicistische stijl. Het plafond van de kerk bestaat nu uit een witgekalkt tongewelf. De verbouwing werd voltooid in 1768. De volledige afwerking werd beëindigd in 1797 met het plaatsen van een orgel boven de ingang.
De toren van de kerk heeft een nagenoeg vierkant grondplan. De stenen onderbouw in ijzerzandsteen bereikt een hoogte van 20m, en werd in 1511voltooid. Bovenop de stenen onderbouw bevindt zich een houten torenspits. De spits heeft de vorm van een achtzijdig piramide, die door vier zwiknissen tot een vierkante basis wordt herleid. De totale hoogte van de onderbouw en de houten torenspits bedraagt 38m.
Op de vier hoeken van de toren bevinden zich schuine steunberen ter versteviging.
Aan de zuidzijde van de toren bevindt zich een half achthoekig traptorentje. De benedenverdieping van het torengebouw heeft een vlak stenen plafond. Op de eerste verdieping van de toren, waar het orgel zich bevindt, bestaat het plafond uit een kruisgewelf. De klokken bevinden zich op de derde verdieping van de toren.
De ruimte waar de klokken zich bevinden is voorzien van twee gotische galmgaten in iedere wand.

De noord- en de zuidgevel van de dwarsbeuk hebben elk een groot spitsboogvenster. In de zuidgevel bevindt zich een dichtgemetselde boogdeur, met daarboven een gotische nis.
De oostelijke gevels van de dwarsbeuk hadden vroeger waarschijnlijk elk een groot venster. In het zuidelijk deel van de dwarsbeuk is de dichtgemetselde opening van het venster nog zichtbaar. Tegen de oostgevel van de noordelijke dwarsbeuk werd in de 17de eeuw een sacristie gebouwd. Het dak van de sacristie helt in oostelijke richting, en vormt zo een verlengstuk van het dak van de aanpalende dwarsbeuk.
De Sint-Pieterskerk te Testelt werd van 1964 tot 1968 grondig gerestaureerd onder de leiding van architect Frans Vandendael.
Het interieur van de kerk werd tijdens de restauratie eveneens stevig onder handen genomen. De binnenvloeren van de kerk werden volledig hersteld. De binnenmuren van de kerk en het plafond werden tijdens de restauratie bepleisterd en wit geschilderd. Ook werden de kruisweg en verschillende beelden uit de kerk verwijderd. Hierdoor verloor het interieur veel van zijn charme en laat de kerk een kale indruk na. Er ging veel pracht en praal van het eens zo mooie interieur verloren.

Schilderijen en muurschilderingen

In de zijbeuken hangen nog twee grote schilderijen die afkomstig zijn van de zijaltaren. Ze stellen respectievelijk de tenhemelopneming van O.-L.-Vrouw en de verheerlijking van de H. Catharina van Alexandrië voor. Deze schilderwerken dateren uit de achttiende eeuw en zijn uitgevoerd door Jan-Baptist van den Kerckhoven (ca1709-1772), eerste leermeester van Pieter-Jozef Verhaghen (1728-1811).
In de kerk hangen ook 3 schilderijen van War Van Overstraeten (1891-1981), een meester van het animisme: Christus op de koude steen (of gegeselde Christus) van 1962, de kruisafneming (1963) en het heilig graf (1965).
In 2001 werden onder een pakket van kalkwitsellagen twee muurschilderingen ontdekt in de rechterdwarsbeuk. Deze zijn te dateren in de 15de – begin 16de eeuw. Ze zijn elk op zich afgeboord door een zwart geschilderd kader van ca 3 cm en ze bevinden zich links en rechts van de raamopening.
Om een duidelijk beeld te krijgen van de schilderingen werd een reconstructie gemaakt aan de hand van ingekleurde tekeningen.
Op de schildering links van het raam zijn twee heiligenfiguren te onderscheiden met op de achtergrond een gebouw met loodglasvensters. Onderaan is een hinde afgebeeld die opspringt tegen de linkse figuur. Rechts van het schilderij is er een kleine figuur in jachtkledij met kruisboog afgebeeld. Deze figuur verwijst mogelijk naar de opdrachtgever of schenker, mogelijk een schuttersvereniging of –gilde.
Op de schildering rechts van het raam is er links een figuur te onderscheiden met op de achtergrond een gebouw met loodglasvensters en centraal een hert.

Glasramen

De glasramen in de dwarsbeuken en het koor zijn in neo-gotische stijl uitgevoerd.
Het centrale glasraam in het koor is van 1917 en werd geleverd door het Antwerps atelier A. Stalins.
Men noemt deze voorstelling 'de genadestoel' tussen de allegorische voorstellingen van de kerk en de synagoge. Het is een uitbeelding van de Drie-Eenheid die reeds vanaf de vroege middeleeuwen vrij veel voorkomt.

Klokken

Testelt bezit twee klokken.
De kleine klok weegt ongeveer 220kg en heeft een si-klank. Ze werd gegoten in 1646.
De grote klok werd op 21 oktober 1943 door de Duitse bezetters uit de toren gehaald in het kader van de beruchte 'Glockenaktion', waarbij alle klokken werden opgeëist om hersmolten te worden en als oorlogsmateriaal werden gebruikt.
In 1952 werd een nieuwe klok gegoten door de firma Michiels uit Doornik. Ze weegt 950kg en heeft een fa-klank.

Grafstenen

In de zuidelijke dwarsbeuk ligt een grafsteen van Nikolaas Raymaekers (+1642), Adriana Bauwens, zijn vrouw, zoon Jan (+1655) en dochter Maria (+1656).
In de noordelijke dwarsbeuk ligt de grafsteen van burgemeester Hendrick Van de Wouwer (+1628) zoon Jan (+1661) en zijn kleinzoon Frans (+1718).

.

Kerkhof

Het kerkhof is omringd door een laatmiddeleeuwse kerkhofmuur, waarin heel wat bewerkte stukken ijzerzandsteen voorkomen die afkomstig zijn van de verdwenen beuken van de kerk. Hier vindt men ook ijzerzandsteen met harde donkerbruine metaalglanzende ringen of banden van het mineraal goethiet, bekend als grauwe schollen.
De ingangspoort van de kerkhofmuur in ijzerzandsteen werd vernieuwd in de loop der eeuwen, doordat deze zich in slechte staat bevond. Het is mogelijk dat dit gebeurde bij de verbouwing van de kerk in de 18de eeuw. Tijdens de restauratie uit de jaren '60 werd de ingangspoort opnieuw in de oorspronkelijke staat hersteld.
De kerk verdeelt het kerkhof in twee delen: noordwaarts niet gewijde grond, zuidwaarts gewijde grond. In het totaal zijn nog 11 grafzerken aanwezig: 8 gietijzeren kruisen, 2 stenen grafmonumenten en 1 cementbetonnen graf.

Het belangrijkste graf is het gemeenschappelijke graf van de zes Testeltse burgerslachtoffers die vielen bij het begin van WOI. Het is een gietijzeren kruis met een ijzeren omheining en de vermelding van 4 namen: Monica De Neve (1871 – 1914) en haar 2 kinderen Stanislas Boonen (1899 – 1914) en Melanie Boonen (1902 – 1914) en de inwonende knecht Karel Bergen (1858 – 1914). Niettegenstaande de twee resterende slachtoffers niet vermeld staan, mogen wij aannemen dat ook zij hier begraven liggen: Alfons Deckers (1884 – 1914) en zijn driejarig neefje Antonius Snoecx (1911- 1914) .

De gebroeders Theyskens hebben elk een stenen grafmonument.
Theofiel Theyskens (1843 – 1927) molenaar- burgemeester, ongehuwd en
Alfons Theyskens (1851 – 1924) ingenieur, gehuwd met Louise Gunter, dochter van een bekende Duitse pianofabrikant.

Er is ook het graf van Henrik Van der Borght (1868 – 1924), gehuwd met Maria Rosa Jacobs, medestichter van de fanfare "Strijd naar eenheid".

De volgende graven hebben een gietijzeren kruis:
Frans De Bruyne (1867 – 1922) gehuwd met Theresia Angelica Bruyninckx
André Van Dyck (1884 – 1918) gehuwd met Sidonia Sels
Edmondus Van de Weyer (1896 – 1918) ongehuwd
Justina Geyskens (1905 – 1928) gehuwd met Louis Vermeylen
Drie andere gietijzeren kruisen hebben geen benaming of datering.

De oostelijke ingang van het kerkhof lag vroeger in de schaduw van een majestueuze lindeboom. Deze oude lindeboom is enkel nog op prentkaarten te bewonderen. Hij werd tijdens de Franse Revolutie geplant als vrijheidsboom. Na ca 200 jaar werd hij in 1984 gekapt wegens gevaar voor de openbare weg. In 1985 werd er een nieuwe lindeboom geplant. Ook het kerkhofkruis is uit het dorpsgezicht verdwenen. De 16de- eeuwse eikenhouten Christus had waarschijnlijk oorspronkelijk een plaats in de kerk zelf. Later werd het op een kruishout uit het begin van de 19de eeuw, als kerkhofkruis tegen de noordelijke buitenmuur van het kerkschip geplaatst. Blootgesteld aan weer en wind werd het Christusbeeld erg beschadigd en in 1964 werd het vakkundig gerestaureerd en daarna binnen bewaard.

Orgel

De aankoop van een nieuw orgel was de kroon op het werk na de grote verbouwingswerken midden 18de eeuw. De werken hebben een halve eeuw geduurd. Het contract van aankoop werd opgemaakt te Testelt op 29 juni 1796 en ondertekend door pastoor Servatius Gentis (1734 – 1803), burgemeester Henrick Vrancx (1740 – 1805) en de Luikse orgelbouwer Joseph Colin (1742 – 1806). Colin was meestergast bij Guillaume Robustelly (ca 1720 – 1793) de orgelbouwer van ondermeer het orgel in de Sint-Pieterskerk te Langdorp en de Sint-Hubertuskerk te Wakkerzeel. Na het overlijden van Robustelly heeft Colin het Luikse atelier overgenomen. Maar hij heeft slechts één orgel, dat van Testelt, kunnen bouwen, waardoor dit uniek is.
De bouw van het orgel liep erg veel vertraging op door het uitbreken van de Franse Revolutie en de Boerenkrijg in onze streken. Inwoners van Testelt konden pas in 1803 de verschillende delen van het orgel met paard en kar in Luik afhalen.
De originele eiken kast in classicistische stijl werd bij de plaatsing van het orgel ingepast in de balustrade van het doksaal. De bovenkast bestaat uit een centrale grote toren, twee velden en kleinere torens. Op de kap van de middentoren is een sierlijke trofee van muziekinstrumenten aangebracht: een cello, een hoorn en drie klaroenen. Op de kappen van de zijtorens staat links en rechts een gestileerde siervaas en een classicistische drapering. Boven de twee velden van het orgelfront bevinden zich links en rechts eveneens een hoorn en twee klaroenen.

Een orgel is een blaasinstrument. Het geluid wordt geproduceerd door pijpen.
Wat materiaal betreft onderscheiden we metalen (lood) en houten pijpen.
Deze laatste zijn ook afgedekt en klinken daardoor een octaaf dieper en zachter.
(vb Bourdon)
Wat toonvoortbrenging betreft, onderscheiden we labialen en tongwerken. Labialen maken geluid door de luchtstroom te breken tegen de scherpe kant van het labium, zoals bij een fluit. Bij de tongwerken is het de tong die in trilling wordt gebracht.
(vb Trompet 8')
De windvoorziening gebeurt met een elektrische ventilator. Twee keilvormige schepbalgen met hefbomen, nieuw gefabriceerd tijdens de renovatie van 2008, kunnen alternatief manueel bediend worden.
Het orgel van Testelt is een éénmanualig instrument. Het bestaat uit tien registers: enkelvoudige registers zijn prestant, bourdon, fluit, nasaer, doublet, tierce, sesquialter, fourniture, cornet en trompette B/D.
Elke toon heeft hier een aparte pijp.
Samengestelde registers zijn sesquialter, fourniture en cornet. Zij hebben meerdere pijpen per toets.
De prestantpijpen staan zichtbaar vooraan in de orgelkast. Het zijn er 52, maar enkel de grootste pijpen bovenaan in het front spreken, de overige staan er voor de sier.
Het merendeel van de pijpen staat achter het front in de orgelkast. In totaal telt het orgel 822 werkende pijpen.
Het binnenwerk van het orgel bestaat verder uit windladen, toetstractuur en registertratuur.

Toen men op 1 juli 2006 met de restauratie begon, werden montre, voix céleste en salicionale onverbiddelijk gedumpt. Zo konden nasaer, tierce en sesquialter hun plaats weer innemen.
Ontwerper van de restauratie Jef Braeckmans opteerde ervoor de klank ruim anderhalve toon te laten zakken, zoals het ten tijde van J. Colin moet geweest zijn. Het vergde van de orgelmakers in het atelier van Pels - D'Hondt te Herselt heel wat precisiewerk om elke pijp op de juiste lengte te krijgen.

Bronvermelding

Willems, A., Uit de geschiedenis van Testelt, Leuven, drukkerij Jacobs-Hennebel, 1954, 50p.

Willems A., De kronijk door Adriaen Carpentier en Charles Millet van 1597 over Langdorp Messelbroek Testelt in het Hertogdom Aarschot, Tielt, drukkerij Veys, 1979, 136p.

Peeters, A., Testelt een kijk op toen, Tessenderlo, Antiqua, 1986, 240p.

De Smedt, S., Muurschilderingen Sint-Pieterskerk te Testelt, restauratie verslag, 2002, 9p.

Gerits, J., Testelt en zijn kerk, Aarschot, Het Oude Land van Aarschot, III, 1968, 43p.

Gerits, J., Het orgel in de Sint-Pieterskerk van Testelt, Het Oude Land van Aarschot, juni 2006, 120p.

Laureys, L., Gietijzeren grafkruisen in Scherpenheuvel-Zichem, Heemkring Averbode, maart 1999, 24p.

Dusar, M., Wijngaardberg Wezemaal, Natuurpunt Oost-Brabant, oktober 2014 p. 23

Vandekerckhove V. en Carpreau P., Pieter-Jozef Verhaghen in het spoor van Rubens, Leuven, drukkerij Peeters, 2011, 186p.

De Geest J. en Dhondt C., War van Overstaeten, Rixensart, uitgever bibliophilia Lucien De Meyer, 2003, 132p.